

*Branko Blažević**
*Josip Tica***

REFLEKSIJE I PORUKE 30. TRADICIONALNOG SAVJETOVANJA HRVATSKOG DRUŠTVA EKONOMISTA

UVOD

Tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista ove godine odvijalo se u znaku svoje tridesete obljetnice rada i djelovanja.¹ U tih 30 godina od 1992. godine do danas mnogo se toga promijenilo u hrvatskom društvu. Najveći dio svih tih promjena, što se ekonomskog sustava tiče, ostala su trajno zabilježena u Zbornicima Tradicionalnih godišnjih savjetovanja HDE-a kao glavnog organizatora tih Savjetovanja, kao i u *Ekonomskom pregledu*, međunarodnom znanstvenom časopisu kojeg izdaje i uređuje HDE.

U tom dugom razdoblju za naglasiti je da je upravo *Ekonomski pregled* u samostalnoj i neovisnoj Hrvatskoj nastavio baštiniti dugu tradiciju kontinuiteta izlaženja kao jedan od najstarijih ekonomskih časopisa u ovom dijelu Europe. Prvi broj izašao još davne 1935. godine (pod nazivom *Ekonomist*), da bi od 1950. godine u Hrvatskoj počeo izlaziti pod sadašnjim nazivom *Ekonomski pregled*.

Hrvatsko društvo ekonomista je bilo aktivno na više načina. Aktivnost se temeljila na istraživačkim i stručnim radovima članova Društva, njihovim javnim nastupima u zemlji i inozemstvu, organizaciji konferencija i savjetovanja o aktualnim temama, te na tradicionalnom godišnjem okupljanju hrvatskih ekonomista na znanstveno-stručnom savjetovanju o ekonomskoj politici Hrvatske, a prije svega u vidu članaka objavljivanih u *Ekonomskom pregledu*, zbornicima radova, godišnjim izdanjima povezanim sa savjetovanjima i okruglim stolovima Hrvatskog društva ekonomista u okviru tradicionalnih skupova ekonomista u Opatiji. Od samog osnivanja Društvo je ostvarivalo suradnju s drugim strukovnim udruženjima u Hrvatskoj i s istovrsnim udruženjima iz drugih država. Jasno je da se nijedna

* B. Blažević, dr. sc., Professor emeritus, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu (e-mail: brankob@fthm.hr).

** J. Tica, dr. sc., profesor u trajnom zvanju, Ekonomski fakultet Zagreb (e-mail: jtica@efzg.hr).

¹ Vidjeti rad posvećene tridesetoj obljetnici predsjednika HDE-a prof. emer. dr. sc. Ljube Jurčića u Zborniku radova Tradicionalnog skupa ekonomista 2022. godine.

struka ne može razvijati ako se ograniči samo na vlastito područje, pa tako ni ekonomija. Zbog toga je Društvo surađivalo i surađuje s udruženjima i pojedincima koji djeluju u područjima bliskima ekonomiji, ali i u područjima koja nemaju direktno dodirnih točaka s ekonomijom i gospodarstvom. Stalno načelo bilo je i jest sloboda i odgovornost autora i izbjegavanje autoritarnog pristupa Društva kao takvog, iako treba naglasiti da je oko bitnih stavova prevladavao konsenzus. Predsjednik HDE-a prof. emer. dr. sc. Ljubo Jurčić objavio je rad u Zborniku savjetovanja pod nazivom Trideset godina Hrvatskog društva ekonomista, dok je počasni predsjednik HDE-a prof. dr. sc. Mato Crkvenac imao uvodno izlaganje na prvom panelu pod istim nazivom: 30 godina Hrvatskog društva ekonomista (Tekst pod naslovom “Osnivanje hrvatskog društva ekonomista, njegovi temelji i zadaće” u nastavku ovog broja Ekonomskog pregleda). HDE kao glavni organizator nastojao je i ovaj puta, izabrati suvremene i aktualne teme, uključiti kompetentne stručnjake iz gospodarskog, akademskog i javnog života u ovo savjetovanje kroz razne oblike aktivnosti, koji imaju što reći o ekonomskoj politici Hrvatske.

Tako su u ovoj jubilarnoj godini tri dana obilježile i tri tematske cjeline vezane uz Ekonomsku politiku za 2023. godinu (uz pet pratećih tematskih panela) vezano uz: makroekonomsku politiku, sektorske teme i susret studenata ekonomskih fakulteta i korporativnog sektora pod nazivom novo vrijeme, nove okolnosti – novi početak.

O ekonomskoj politici Hrvatske u 2022. godini čuli smo izvrsne analize, kritička promišljanja i poruke. Razmijenjeni su rezultati istraživanja i stručna mišljenja o ekonomskoj i razvojnoj politici u 2022.g. i ranijim godinama te su date bitne naznake za ekonomsku i razvojnu politiku u 2023. g.

I ovogodišnje Savjetovanje, odvijalo se je u kontinuitetu dugogodišnje tradicije i rastućeg ugleda, uz:

- visoku kvalitetu izlaganja uz dinamične i dobro organizirane panele, te posebno izvrsne znanstvene i stručne priloge koji su objavljeni u Zborniku radova.
- neposredni kontakt, komunikaciju i susrete glavnih nosioca ekonomske politike u osobama opunomoćnika predsjednika Vlade Andreja Plenkovića u osobi ministra financija Marka Primorca i ministara Hrvatske vlade, državnih tajnika, guvernera HNB i drugih državnih dužnosnika s jedne strane i stručnjaka i znanstvenika iz gospodarstva i akademske zajednice s druge strane.

EKONOMSKA POLITIKA ZA 2023. GODINU

Uvodnim plenarnim izlaganjem predsjednik Društva ekonomista prof. Ljubo Jurčić, dao je posebno nadahnuto izlaganje uz široki okvir ekonomske analize poštujući svu složenost globalnog ekonomskog sustava, u kojem je istovremeno promatrana Hrvatska kao dio tog sustava.

MMF² procjenjuje da će svjetski gospodarski globalni rast ostati nepromijenjen u 2022. godini na 3,2 posto i usporiti na 2,7 posto u 2023. g. Očekuje se da će globalna inflacija dostići vrhunac krajem 2022. od 8,8%, ali će ostati povišena duže nego što se očekivalo, smanjujući se na 4,1 posto do 2024. godine.

Zemlje EU-27 ostvaruju 2021. g. u odnosu na 2020. g. stopu rasta BDP-a 10,2%, dok je u odnosu na 2019. g. ostvarena negativna stopa rasta od – 0,68 %, dok zemlje eurozone ostvaruju 2021. g. u odnosu na 2019. g. negativnu stopu rasta od -1,16%. Na razini EU-27 zaostatak BDP-a u odnosu na 2019. godinu je nešto manji nego na razini eurozone pa što nanovo otvara pitanja vezana uz zajedničku monetarnu politiku. Nekim zemljama bi vjerojatno odgovarala restriktivna monetarna politika za borbu s inflacijom, ali je sigurno još veći broj onih kojima bi takva politika ugrozila postpandemijski oporavak, a to je sve postalo očito tijekom 2022. godine. Stopa rasta BDP-a u EU je +5,4% u 2021., i projekcija +3,2% u 2022. i +0,7 % u 2023. Za usporedbu Kina +8,1% u 2021., +3,2% u 2022. i +4,4% u 2023. Stopa nezaposlenosti je relativno niska u europodručju 6,8% u 2022. uz očekivani porast na 7,0% u 2023.

Zemlje EU se nalaze u fazi visokog rizika od stagflacije. Izrazito visoka razina neizvjesnosti u svim aspektima života. ECB stoji značajno iza krivulje očekivanja što stvara pritisak na Euro i daje novu dinamiku inflaciji, dok se smirivanje očekuje tek krajem 2024. U fiskalnom aspektu tijekom 2023. godine odgođena je primjena Maastricht kriterija i rad na promjeni kriterija što otvara dodatan prostor za djelovanje fiskalnoj politici.³

Tri osnovna potporna stupa EU arhitekture ozbiljno su uzdrmana (stup sigurnosti, energetska stup i međunarodna izvozna tržišta uz pristup sirovinskoj osnovici). Ostala dva nosiva stupa (klimatske politika i poljoprivredna politika) su u fazi propitivanja postavki.⁴

² <https://ba.n1info.com/svijet/mmf-globalna-ekonomska-projekcija-rast-ce-ostati-nepromijenjen-u-2022-godini/>

³ Iz izlaganja Željka Lovrinčevića s Ekonomskog instituta u Zagrebu, pod nazivom “Ekonomska politika Hrvatske u 2023. godini, očekivanja i izazovi” Savjetovanje HDE-a 2022., Opatija.

⁴ Ibid

Hrvatsko gospodarstvo ostvaruje 2021. g. u odnosu na 2019. g. stopu rasta BDP-a u od 1,31% s projekcijom rasta u 2022. g. između 5,5%⁵ i 6,1% %⁶ i i vraćanjem u 2023. g. na 0,7⁷ - 1,1 %⁸.

Raspoloživi dohodak sektora kućanstava i realne plaće nastaviti će padati (u 2022. g. rast nominalnih plaća 8,3 %, inflacija 10,4 %, a u 2023. g. Očekivani rast nominalnih plaća 5,5 % i inflacija 5,7 %)⁹.

Zabrinjava činjenica da je hrvatsko gospodarstvo najmanje otporno na ekonomske šokove u odnosu na ostale zemlje. Naime, pored najdužeg razdoblja trajanja ekonomsko-financijske krize od 2009. do 2014. godine, tako i 2020. godine Hrvatska bilježi uvjerljivo najveći pad gospodarstva (gotovo dvostruko veći). Što naravno nanovo otvara pitanje zbog kojih razloga je hrvatsko gospodarstvo u tolikoj mjeri ranjivije u odnosu na ostale usporedive članice EU-a.¹⁰

U okvirima trenutne energetske krize, inflacija u 2022. g. premašuje psihološku razinu od 10% u Hrvatskoj, prognoze stope rasta BDP-a za Hrvatsku su i dalje pozitivne, što navodi na zaključak kako stagflacija još uvijek ne prijete. Međutim, Europska komisija je prognoze stopa rasta BDP-a za Hrvatsku smanjila sa 4,8% u veljači ove godine, na 3,4% u posljednjem izvještaju (Europska komisija, 2022).

Hrvatsko gospodarstvo povećat će se ove 2022. godine i nadmašiti očekivanja, i to zahvaljujući skoku robnog izvoza koji signalizira bolju integriranost u tržište EU-a, a i posebno zahvaljujući oporavku turizma. Nakon niza godina u kojima je Europskoj uniji (EU) prijete deflacija (ECB, 2020), 2021. godine javlja se inflacija. Inicijalne procjene ECB-a i Europske komisije (EC) govore su da će porast inflacije biti tek privremen, uzrokovan oporavkom potražnje nakon završetka politika zatvaranja (engl. lockdown). Međutim, inflacija je, suprotno inicijalnim predviđanjima, uslijed neočekivanih šokova na tržištu energije nastavila rasti.

Mehanizam za oporavak i otpornost okosnica je napora EU-a za potporu oporavku od pandemije bolesti COVID-19, ubrzavanje dvostruke tranzicije i ja-

⁵ HNB, Makroekonomska kretanja i prognoze br. 12– Svodna tablica projiciranih makroekonomskih veličina

⁶ Fitch Ratings 2022. daje visoke ocjene kreditnog rejtinga Hrvatske „BBB+“ podigavši istodobno procjenu rasta hrvatskog BDP-a u 2022. godini, s 3,3 na 6,1%, (Novi list, 30. listopada 2022., str. 2)

⁷ Željko Lovrinčević, Ekonomski institut u Zagrebu (HDE 2022.)

⁸ Fitch Ratings 2022. daje visoke ocjene kreditnog rejtinga Hrvatske „BBB+“ podigavši istodobno procjenu rasta hrvatskog BDP-a u 2023. g. na 1,1%. U 2024. godini rast bi ponovno trebao ubrzati na 3%. (Novi list, 30. listopada 2022., str. 2)

⁹ Ž. Lovrinčević, Ekonomski institut u Zagrebu (HDE 2022.)

¹⁰ Vidjeti detaljnije; Davor Žmegač, Zvonimir Savić i Saša Drezgić, 2022., Institucionalni razvoj, makroekonomska i sektorska dinamika u Hrvatskoj u okviru članstva u Europskoj Uniji, Zbornik savjetovanja HDE-a 2022., str. 112-153.

čanje otpornosti na buduće šokove. Ključni elementi hrvatskog plana za oporavak i otpornost jesu 146 ulaganja i 76 reformi sa 372 ukupno ključnih etapa i ciljnih vrijednosti. Procjenjeni makroekonomski učinci odnose se na porast BDP-a 1,9 do 2,9% do 2026. godine.¹¹

Manjak proračuna opće države u 2020. g. iznosio je -7,3 % BDP-a, a u 2021. g. -2,9 % BDP-a,¹² posljedično omjer javnog duga i BDP-a u 2020. godini je porastao na 87,3% BDP-a, da bi se uslijed ubrzanog oporavka (rast nazivnika) počeo spuštati na 79,8 % u 2021. g. u očekivanje daljnjeg pada zbog snažnog nominalnog rasta BDP-a u 2022. sve do razine od 70,5% BDP-a.¹³ Godišnje kretanje javnog duga (u % BDP-a) od 2002. do 2021. (zemlje EU-11) kreće se od 36,5% do 87,3 % BDP-a. U razdoblju 2002.-2021. g. javni dug je 11 godina bio najveći a 3 godine na drugom mjestu po veličini u EU-11. Trenutno je omjer javnog duga i BDP-a ispod prosjeka EU i EMU-a, te bi prema projekciji ministarstva financija u idućoj godini trebao dosegnuti trenutno razinu zaduženosti njemačkog gospodarstva. Navedeni podaci (uspjesi) otvaraju pitanje što je to u kvantitativnom smislu odgovorna fiskalna politika u predstojećem srednjoročnom razdoblju u trenutku kada se naši fiskalni pokazatelji približavaju pokazateljima jezgre EMU-a. Odnosno, što je prioritet fiskalne politike u razdoblju koje slijedi.

U kontekstu ekonomske analize srednjeg i dugog roka valja ponovno istaknuti činjenicu kako Republiku Hrvatsku, u odnosu na usporedive članice EU, karakterizira značajno manja razina otpornosti na ekonomske šokove. O tome svjedoči činjenica o najnižoj godišnjoj prosječnoj stopi rasta BDP-a u Hrvatskoj od 1,9 % u razdoblju 2002. – 2021. g u odnosu na promatranih usporedivih EU-11 zemalja.

Takvo stanje zasigurno je uzrokovano nedovoljnim kapacitetom institucionalnog sustava, ali i endogenim čimbenicima vezanima za strukturu gospodarstva.¹⁴

¹¹ Detaljnije vidjeti: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2022-european-semester-country-report-croatia_hr.pdf

¹² U 2023. deficit bi zbog sporijeg gospodarskog rasta trebao dosegnuti 2,4 posto BDP-a, ... Dok inzistiranje na striktnoj kontroli proračuna, bolji proračunski rezultati u proteklim godinama i solidno upravljanje dugom podrazumijevaju da će proračunski rizici i troškovi financiranja ostati relativno niski u idućim godinama, procjenjuje agencija Fitch Ratings.

¹³ Javni dug iskazan udjelom u BDP-u trebao bi se 2022. g. spustiti na 70,5 posto, prognoziraju u agenciji Fitch Ratings, ukazujući na poboljšano stanje duga, nizak primarni deficit i snažan gospodarski rast. Do 2024. godine udio duga trebao bi se spustiti na 66,8 posto BDP-a, napominju, dodajući da će ulazak u eurozoni osigurati dodatne zaštitne mehanizme i pristup ECB-ovom programu kupnje državnih obveznica. "Neki su izazovi i dalje aktualni, uključujući kontinuirane dugove u zdravstvu (procijenene na oko dva posto BDP-a) i rizike da bi kompanijama u državnom vlasništvu mogli ustrebatu izravni transferi (uključujući potencijalno i energetske kompanije čija se dobit smanjuje", stoji u izvješću Fitch Ratings. Pročitajte više na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/fitch-potvrdio-rejting-hrvatske-ocekuje-otpornost-na-vanjske-sokove-1629284> - www.vecernji.hr

¹⁴ D. ŽMEGAČ, Z. SAVIĆ i S. DREZGIĆ, op. cit., str. 144

Na plenarnim izlaganjima kao i na panelu povodom 30 godišnjice rada HDE-a upozoreno je na temelju ekonomskih rezultata u dvadesetgodišnjem razdoblju, da je dugotrajna kriza u Hrvatskoj nastala jer aktualne politike nisu utemeljene na sustavnoj i cjelovitoj analizi stanja i jer je ekonomska politika shvaćena kao pragma, bez pravog oslonca na teorijsku podlogu. Teorija sustava i sustavna analiza mora postati glavni teorijski temelj za integralnu ekonomsku politiku Hrvatske, u kojoj je potrebno permanentno preispitivati sve podsustave ukupne ekonomske politike i staviti ih u funkciju ciljeva ekonomske politike kao jedinstvenog sustava.

Zaključno se može konstatirati da je Hrvatska postigla na segmentu strateški postavljenih ciljeva uspjeh, od ulaska u EU, ulaska u NATO, postaje i dio EMU-a (od 1. 1. 2023) kao i dio Schengena (od 1. 1. 2023), te je ostvarila brojne krupne infrastrukturne zahvate, posebno cestovne infrastrukture do izvrsnog pozicioniranja turizma na turističkoj karti EU i Svijeta, i sl. Međutim, ekonomska **politika na dužu stazu, uz sve svoje uspjehe ima i svojih izazova, odnosno problema koje se javljaju u vidu ekonomskih i društvenih neravnoteža.** Zato se može konstatirati da analizirano dugo dvadesetogodišnje razdoblje kretanja makroekonomskih veličina u Hrvatskoj 2002.-2021. ukazuje na značajno manju razinu otpornosti na ekonomske šokove, iz čega se nikako ne može abolirati ekonomska politika.

Na Savjetovanju je kritički ukazano na dva razvojna scenarija koji se odnose na EU i Hrvatsku i koji zaslužuje da nađu mjesto u ovim *Refleksijama i porukama*. Riječ je o procesu s negativnim i dalekosežnim posljedicama koje mogu ugroziti Hrvatsku kao društvo uz opstanak Hrvatske samo kao ekonomskog prostora.¹⁵

Brojna otvorena pitanja ostaju vezana i za EU i za Hrvatsku:

OTVORENA PITANJA ZA EU:

Dr.sc. I. Lovrinčević je istaknuo niz otvorenih pitanja vezanih uz budućnost EU. Prema njemu EU je u razdoblju 2021.-2022. prošla točku zaokreta i dalje slijedi kontinuirano relativno nazadovanje u odnosu na nove centre moći u multipolarnom svijetu. Temeljne ekonomske strategije poput energetske, te zelene tranzicije nisu objektivno postavljene i dovest će do političkih turbulencija i nestabilnosti, te ugroziti gospodarski rast EU-a.

Podloge za zajedničku valutu nisu značajnije promijenjene i slijedi dugoročno slabljenje eura, a time i dugoročna stagflacija. Pojavljivat će se novi izdaci poput rastućih izdataka za obranu, zbrinjavanje novog emigrantskog vala, te troškovi zbr-

¹⁵ Iz prezentacije prof. dr. sc. Željka Lovrinčevića s Ekonomskog instituta u Zagrebu pod nazivom "Ekonomska politika Hrvatske u 2023. godini, očekivanja i izazovi" Savjetovanje HDE-a 2022.

njavanja izbjeglica i obnove Ukrajine u post-ratnom razdoblju. Značajan porast duga EU zemalja će dovesti do pritisaka prema redefiniranju pravila iz Maastrichta.

Istaknuo je problem uvozne ovisnosti EU po pitanju energetske i sirovinske osnovice. (Kina rudari oko 58%, a obrađuje oko 85% rijetkih zemnih elemenata), te činjenicu kako su Baltičke i zemlje istočne Europe trajno onemogućene u razvoju zbog sukoba u Ukrajini, što može uzrokovati situaciju gdje će se proizvodnja i kapital u EU pomjeriti prema zapadu, a kapitalni priljevi u NMS znatno usporiti.

OTVORENA PITANJA ZA HRVATSKU:

Osim budućnosti EU, u izlaganju je dr.sc.I. Lovrinčević istaknuo kako življavamo potpuni demografski slom (72 osobe dnevno u prosjeku iznosi negativan prirodni prirast (oko 61 000 godišnje umire i oko 35 000 se rađa). Činjenicu kako su troškovi inflacije i izgubljena vrijednost u 2022. g. (oko 30 mlrd kuna u 2022.) veći od neto priljeva iz EU fondova.

Predviđanja su kako će se nastaviti preferiranje rentijerskog ponašanja, nedostatan prebacivanje poreznog tereta na kapital, uz istovremeni pad/stagnaciju realnih plaća što će ubrzati zamjenu stanovništva s jeftinom random snagom.

Razvijanje i korištenje svih društvenih kapaciteta samo za korištenje EU sredstava, te raspodjele počesto netransparentnim kriterijima troši na suboptimalan način društvene resurse, razvija kulturu ovisnosti. Migracijski tokovi su u potpunosti prepušteni tržištu bez osmišljavanja javnih politika.

Uslijed svega navedenog Hrvatska kao ekonomski prostor zbog specifične rente može egzistirati održivo i bez Hrvata, uz inozemne poslodavce i posloprimce, te nikakve osmišljene javne politike nisu potrebne jer se društvo ubrzano raspada uz ubrzanu eroziju javnih službi.

Na ekonomskoj i ukupnoj politici je zahtijevan zadatak da se ovakav scenarij zaustavi i to da se već sa ekonomskom politikom za 2023. godinu stvaraju osnove u čitavoj ekonomskoj politici koje bi dovele do točke zaokreta i otvaranja prema hrvatskom društvu i njegovom dugoročnom opstanku.

AKTUALNO STANJE U HRVATSKOJ I SVIJETU

U izlaganju o Aktualnog ekonomskoj situaciji u Hrvatskoj i Svijetu, prof. dr.sc. J. Tica je istaknuo nekoliko važnih empirijskih činjenica koje je važno imati na umu kada raspravljamo o ekonomskoj politici u 2023. godini.

Prvo, analizirano je kretanje indeksa cijena energije, sirovina i hrane u svijetu i EU, te je ukazano kako je najveći porast cijena zabilježio indeks cijena plina u EU i to pet puta više nego npr. indeks cijena energije na svjetskoj razini.

Iako je na svjetskoj razini indeks cijena hrane porastao znatno manje od cijena sirovina i energije (gledajući od 2016. g.), u Hrvatskoj je unatoč tome, a i unatoč činjenici kako je smanjen PDV na čitav niz proizvoda i usluga, ključan generator inflacije od siječnja 2022. bilo kretanje cijena hrane i bezalkoholnih pića.¹⁶

Istaknuto je kako odnos temeljne inflacije i prosječne inflacije pokazuje sličan uzorak kretanja kao i sedamdesetih godina u SAD-u tijekom energetske šokove 1974. i 1979. godine, te kako je inflacija u Hrvatskoj, kao i u cijeloj istočnoj Europi iznad EU i EMU prosjeka.

Prikazano je kretanje nominalnih i realnih kamatnih stopa FED-a i EMU-a, te je ukazano na dot-plot očekivanja članova FED-a kako će kamatne stope prema trenutnim spoznajama nastaviti rasti najmanje do kraja 2023. godine.

U kontekstu fiskalne politike u svijetlu energetske šoke ukazano je kako se ne smije reducirano gledati na ekspanzivnu fiskalnu politiku samo kao generatora viška agregatne potražnje. Posebno su bili zanimljivi rezultati Bruegel-a¹⁷ prema kojima su neke zemlje potrošile i do 8% BDP-a¹⁸ (u hrvatskim razmjerima to bi bilo gotovo 40 mlrd. HRK) na fiskalne mjere usporavanje prenošenja uvozne inflacije na domaće gospodarstvo, te za ublažavanje posljedica inflacije na najugroženije građane. U kontekstu monetarne politike je istaknuto kako danas Slovenija, Slovačka i Hrvatska plaćaju znatno manju kamatnu stopu na dugoročan dug, od Mađarske (skoro 9%), Poljske i Češke.

Zaključno je istaknuto kako se danas javlja sukobljeni cilj u vođenju fiskalne politike između antiinflatornog djelovanja i smanjivanja omjera duga i BDP-a. Navedeno postaje nezaobilazna činjenicu u definiciji značenja odgovornog upravljanja fiskalnom politikom ne samo u kontekstu javnih financija, nego u makroekonomskom smislu i u postkeynesijanskom kontekstu redistributivnih efekata inflacije.

Panel 1.

30 GODINA HRVATSKOG DRUŠTVA EKONOMISTA

Uvodno izlaganje podnio je prof. dr. sc. Mato Crkvenac, počasni predsjednik Hrvatskog društva ekonomista. Moderator su bili: dr. sc. Mladen Mlinarević,

¹⁶ Rogić Dumančić, L., Raguž Krištić, I. i Rogić Kovač, I.: *Komparativna analiza inflacije u Hrvatskoj i odabranim zemljama EU*, Ekonomska politika u 2032., Hrvatsko društvo ekonomista, 2022. str. 56-80. i Bogdan, Ž., *Inflacijska dinamika u Hrvatskoj i EUrozoni s naglaskom na post-COVID razdoblje*, Ekonomska politika u 2032., Hrvatsko društvo ekonomista, 2022. str. 56-80.

¹⁷ <https://www.bruegel.org/bruegel-european-think-tank-specialises-economics>

¹⁸ Njemačka i Malta su rekorderi

dopredsjednik Hrvatskog društva ekonomista i Mladen Vedriš, Effectus u Zagrebu. Mato Crkvenac, počasni predsjednik Hrvatskog društva ekonomista podnio je uvodno izlaganje prisjetivši se najuglednijih hrvatskih ekonomista od kojih najveći broj više nisu među nama a koji su ostavili duboki trag u razvoju hrvatske ekonomske misli i prakse. Isto tako podsjetio je na brojne važne činjenice vezane uz krupne društveno ekonomske promjene koje su se odvijale u tom dugom period u kojem je ekonomska struka davala svoj veliki obol.

Panel 2

ENERGETSKA BUDUĆNOST HRVATSKE

Još u bivšem sustavu je napravljena infrastruktura za prihvata i transport, koja nadilazi energetske potrebe Hrvatske. Tu se misli na Janaf, Plinakro i njihovu cjelokupnu infrastrukturu, kojoj treba pridodati i LNG terminal na Krku. To se je sada pokazalo kao spas ne samo za Hrvatsku, nego za susjedne zemlje. Hrvatska je u dobrom položaju, jer ima infrastrukturu za višestruku, deverzificiranu nabavu energije.¹⁹

U Republici Hrvatskoj učinjen je iskorak u korištenju obnovljivih izvora energije, prije svega energije sunca i vjetra pored hidroenergije, no taj je potencijal još uvijek značajno neiskorišten ukoliko se u obzir uzme geografski položaj zemlje i njezina topološka te klimatološka obilježja. Instalirana snaga investicijski projekata koji su obuhvaćeni prijelaznim odredbama dovoljan je za pokrivanje trenutnih potreba sektora kućanstava u RH, a tek se očekuje dodatan iskorak za budućnost.

Strategija energetskog razvoja Republike Hrvatske do 2030. s pogledom na 2050. godinu predviđa znatno veći udjel proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, veću energetske učinkovitost i smanjenje emisije stakleničkih plinova, te je u razdoblju do 2030. planirano povećanje udjela obnovljivih izvora u odnosu na potrošnju na barem 32,5% s potencijalnim povećanjem do oko 36%, dok je do 2050. godine planirano da taj udjel dosegne 65%.²⁰

Vlada planira značajno povećati plinovodne i kapacitete za ukapljeni plin u iduće dvije do tri godine i istodobno nastaviti ulagati u obnovljive izvore i naftnu infrastrukturu kako bi intenzivirala diversifikaciju i pretvorila Hrvatsku u regionalno energetske čvorište.²¹

¹⁹ Izjava Igora Dekanića, u članku: Branko Podgornik, 2022., PLIN- Vladin plan mjera za slučaj poremećaja opskrbe – Nestašica najgora za Petrokemiju i HEP, Novi List, 2. studenog 2022., str. 2.

²⁰ Ibid., str. 363

²¹ Pročitajte više na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/fitch-potvrdio-rejting-hrvatske-ocekuje-otpornost-na-vanjske-sokove-1629284> - www.vecernji.hr

Panel 3.

INFLACIJA I EKONOMSKA POLITIKA: NACIONALNI I EU KONTEKST

O inflaciji

Panel o inflaciji se fokusirao na otvorena pitanja utjecaja inflacije u kratkom roku na proračun, servisiranje javnog duga i prihode. Istaknuto je kako povišena stopa inflacije blagotvorno djeluje na prihodnu stranu proračuna, te kroz rast nominalnog BDP-a smanjuje omjere deficita i BDP-a, te javnog duga i BDP-a.

Analiziran je problem zaduženosti kućanstava i nefinancijskih poduzeća. Otvorena su pitanja reakcije monetarnih vlasti u SAD-u i EMU-u na inflatorna kretanja i trenda rasta kamatnih stopa koji nas očekuje u budućnosti s implikacijama na neto dužnike u Hrvatskoj. Porast kamatnih stopa će dodatno otežati situaciju zaduženih kućanstava, poduzeća, ali i javnog sektora zbog rasta troškova otplate, odnosno servisiranje javnog duga. Istaknuto je kako će u 2023. godini refinanciranje dugoročnih obveznica biti po nižim kamatnim stopama, dok će refinanciranje nekih kratkoročnih obveznica biti zahvaćeno valom rasta cijene duga, te će uvjeti refinanciranja biti lošiji od uvjeta dospjelog duga.

Analizirane su implikacije na kolektivno pregovaranje, odnosno posljedica negativnog šoka narušavanja uvjeta razmjene Hrvatske s ostatkom svijeta zbog rasta cijena energenata. Negativan šok u uvjetima razmjene će svakako smanjiti raspoloživi nacionalni dohodak, te će zahtjevati prilagodbe u dinamičkom smislu (rast BDP-a u ovoj godini je i dalje veći od negativnog šoka u uvjetima razmjene) kako od strane javnog sektora, tako i od strane poduzetnika i radnika.

Istaknuto je kako je situacija po pitanju rasta plaća u privatnom sektoru heterogena, te kako nisu svi poduzetnici u mogućnosti povećati plaće, što velikom dijelu radnika u privatnom sektoru predstavlja pad kupovne moći dohodaka uslijed visoke inflacije.

U kontekstu kolektivnog pregovaranja, istaknuto je kako je nerazumno očekivati da će cjelokupnu prilagodbu biti moguće prebaciti na teret faktorskog udjela rada u BDP-u, te da treba težiti alternativnim pristupima u raspoređivanju tereta inflacije na sve faktorske udjele i porezni klin. U tom kontekstu je i otvorena rasprava i o oporezivanju neočekivanih profita, te implikacije navedenog poreza na pregovaračke pozicije u kolektivnog pregovaranju koje nas očekuje.

U raspravi je otvoreno pitanje očekivanja, odnosno koliko su jaki komunikacijski mehanizmi u borbi protiv inflatornih očekivanja, odnosno u kojoj je mjeri moguće računati na racionalna očekivanja u pogledu budućih poteza nosioca monetarne politike, a u kontekstu izbjegavanja recesije uzrokovane snažnim porastom kamatnih stopa.

Rasprava je završena s dijalogom na temu sigurnosti opskrbe energentima u RH, te politekonomskeg pogleda na inflaciju u kojem je prof. dr. sc. M. Ivanov stavila opću ekonomsku politiku u kontekst utjecaja inflacije na makroekonomske neravnoteže u svijetu, a s posebnim fokusom na EU, dok je Maroje Lang ukazao na promjene koje se mogu očekivati u kontakstu osiguravanja Maastrichških kriterija u budućnosti.

Panel 4.

BUDUĆNOST OBRAZOVANJA /POTENCIJALI ZA PODUZETNIŠTVO

Danas u Republici Hrvatskoj postoji ukupno 27 poduzetničkih programa (smjerova) na ukupno 17 visokoškolskih ustanova / visokih učilišta. Od toga dvije institucije ne pripadaju znanstvenom području društvene znanosti polje ekonomija, već (bio)tehničkim znanostima. Čak je 25 od ukupno 225 studijskih programa iz područja društvenih znanosti polja ekonomija iz područja poduzetništva. Svaki deseti studijski program iz društvenih znanosti polje ekonomija (11,11 %) usmjeren je na poduzetništvo.

U daljnjem razvoju Poduzetničkog obrazovanja potrebna nam je: *Horizontalna diferencijacija* – koja uvodi poduzetničko obrazovanje i poduzetničke kolegije na sve visokoškolske ustanove bez obzira na njihovo usmjerenje, jer se time studenti usmjeravaju ka poduzetništvu, a time i rješavanju vlastite sudbine, kreiranju novih radnih mjesta te pokretanju gospodarstva.

Vertikalna diferencijacija - uključuje obrazovanje za/o poduzetništvu na svim razinama obrazovnog sustava, od osnovne škole pa do cjeloživotnog obrazovanja, a visokoškolske ustanove moraju u tome prednjačiti.

PANEL 5.

KAKO I KAMO – GLOBALNA I HRVATSKA PERSPEKTIVA

U okviru ovoga panela koji uključuje Novo vrijeme, nove okolnosti - novi početak, a kroz uvodno izlaganje na primjeru Podravke d.d. kao jedne od najuspješnijih hrvatskih izvozno orijentiranih tvrtki, uz posebno zahvalnu publiku sa hrvatskih ekonomskih fakulteta, održan je panel na temu kako i kamo – globalna i hrvatska perspektiva. Pokazalo se je sve to kao puni pogodak. Studenti su se aktivno uključili u raspravu za vrijeme održavanja panela i dragocijenih podijeljenih iskustava od strane panelista, uglavnom menadžer(ica) iza kojih stoje izvrsne karijere, reference i CV-i. To je pobudilo i živu raspravu budućih ekonomista u publici

uz obećanje i ocjenu svih prisutnih da žele i dalje nastaviti sa sličnim panelima i na narednim Savjetovanjima ekonomista.

KRATKE PORUKE:

I na kraju, kratke poruke izvučeni iz prezentiranih izlaganja a posebno iz provedenih istraživanja objavljenih u Zborniku radova ovoga skupa:

- o Cijelokupno Savjetovanje proteklo je u ozračju jedne važne poruke široj političkoj i stručnoj javnosti o nužnosti valorizaciji ekonomaske politike kao **znanstvene discipline** a puno manje kao pragmatične discipline za brojne vrlo složene odluke koje donosi Vlada i državna tijela na svim razinama.
- o Republika Hrvatska postigla je impresivan napredak u kontekstu razvoja liberalne demokracije i tržišnoga gospodarstva te realizacije statusa zemlje s visokim dohotkom. Svemu navedenom uvelike je pomoglo pristupanje Hrvatske Europskoj uniji koje je zahtijevalo temeljite prilagodbe europskim načelima i standardima upravljanja. Međutim, vidljivo je da su druge, nama usporedive zemlje, u promatranom razdoblju napredovale u značajno većoj mjeri.
- o Vlada Republike Hrvatske²² donijela je razne mjere kako bi ublažila učinak povećanja cijena energenata na ugroženija kućanstva i poduzeća. Fiskalni paket (u iznosu od 0,6 % BDP-a) sadržava razne mjere, uključujući smanjenje stope PDV-a na plin i razne druge energente, izravne subvencije kućanstvima i malim i srednjim poduzećima (MSP-ovi), socijalne transfere ranjivim skupinama (uz posebne jednokratne mjere za umirovljenike s prihodima nižima od određenog praga) te ograničavanje naknada uključenih u cijene električne energije i subvencije za poljoprivrednike i ribare.
- o Hrvatska će usvojiti novu valutu 1. siječnja 2023. Uvođenje eura nosi sa sobom prednosti i nedostatke za ekonomsku aktivnost u Hrvatskoj, što se istaknulo u zborniku Savjetovanja. Uklanjanje valutnog rizika, smanjenje troška zaduživanja i premije rizika, kao i niži transakcijski troškovi navode se kao glavne blagodati koje euro donosi, dok se među ključnim nedostacima ističu gubitak suverene monetarne politike (premda je njezina učinkovitost slabija u uvjetima visoke euroizacije), rast makroekonomskih neravnoteža i rizik prekomjernog priljeva kapitala.

²² https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2022-european-semester-country-report-croatia_hr.pdf

- o Promjena gospodarske strukture Hrvatske prati trendove opažene u Europskoj uniji, što podrazumijeva smanjenje udjela dodane vrijednosti poljoprivrede i industrije, a povećanje udjela usluga u ukupnoj dodanoj vrijednosti.
- o Gospodarska struktura promatranih zemalja EU-11 u velikoj mjeri kreće istim smjerom. Posebno je primjetno smanjenje udjela dodane vrijednosti u sektorima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, rudarstva i vađenja, ali i prerađivačke industrije te prijevoza i skladištenja kao i djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane. S druge strane, vidljiv je porast važnosti sektora informacija i komunikacija, financijskih djelatnosti i djelatnosti osiguranja, poslovanja nekretninama te stručnih, znanstvenih i tehničkih djelatnosti.
- o Hrvatska kontinuirano ima ozbiljnih problema sa ukupnom strukturom gospodarstva koja stvara premali BDP, iz čega i proizlaze veliki postotci učešća turizma u BDP-u.
- o Negativna demografska kretanja mogu znatno utjecati na ključne gospodarske varijable, među ostalim na potencijalni rast, održivost mirovinskog i zdravstvenog sustava te produktivnost rada. Relevantnost učinaka uglavnom ovisi o dobi i razini obrazovanja migranata.
- o Mehanizam za oporavak i otpornost ima za cilj ublažavanje gospodarskih i socijalnih posljedica pandemije koronavirusa i učiniti europska gospodarstva i društva održivijima i otpornijima u procesima koje donose zelena i digitalna tranzicija. Nacionalni plan oporavka i otpornosti (NPOO) ambiciozan je (11,6 % BDP-a) i usmjeren na ubrzavanje zelene i digitalne tranzicije te jačanje gospodarske i socijalne otpornosti Hrvatske. Ohrabruje činjenica da je javna uprava na ovom segmentu vrlo dobro organizirana i postiže zavidne rezultate.
- o U razdoblju od 2008. do 2015. godine nije se dogodila transformacija (konvergencija) strukture hrvatske prerađivačke industrije prema strukturi prerađivačke industrije Europske unije budući da dominiraju industrije niže srednje tehnološke razine i industrije niže tehnološke razine sa zajedničkim udjelom od čak 82,7 %.
- o Energetska pozicija je bolja od prosjeka zemalja EU-a, ali srednjoročna politika subvencioniranja cijena energenata nije održiva (HEP).
- o ITC sektor u ovim uvjetima bilježi izvrsne rezultate i visoke stope rasta.
- o Za daljnju promjenu gospodarske strukture treba podesiti instrumente razvojne i ekonomske politike na tragu ovog Savjetovanja i zaključaka Savjetovanja Ekonomske politike za 2020. i 2021. godinu.

Recentni znanstveni radovi objavljeni u Zborniku ovoga skupa, dokazali su:

- o Da je u 20 godina (2000. – 2019.) tercijarni sektor blago povećao svoj udjel (od 47% na 49%) i postao najveći sektor po udjelu ukupnih prihoda u ukupnim приходima svih djelatnosti. Drugi najveći je sekundarni sektor (od 43% na 38%), ali ima sve manji udio kroz vrijeme. Kvartarni (od 6% na 8%) i kvintarni sektor (od 1% na 2%) rastu, dok primarni stagnira (od 3% na 3%).
- o Nakon velike financijske krize, sekundarni sektor postaje glavni generator pozitivnog neto izvoza, a tercijarni sektor glavni generator negativnog neto izvoza. Prema kriteriju neto izvoza, trgovina konstantno generira negativan neto izvoz, dok sektori prijevoza i smještaja kontinuirano generiraju pozitivan neto izvoz. Sektor informacija čini vrlo mali udio u neto izvozu, ali predstavlja najbrže rastući dio gospodarstva sa izuzetno visokim plaćama, visokom dobiti i atraktivnim radnim mjestima.
- o Posljednji izvještaj Svjetskog ekonomskog foruma iz 2019. godine (WEF, 2019.), moguće je izdvojiti posebno problematična područja koja predstavljaju izvore stagnacije institucionalnog razvoja za Republiku Hrvatsku. U institucionalnom smislu, važno je ukazati na nisku razinu ocjene neovisnosti pravosuđa (126/141), učinkovitosti regulatornog okvira u promjenama regulativa (138/141), uspješnosti javnog sektora općenito (122/141) od čega se posebno nepovoljno ocjenjuje teret državne regulative (139/141) te učinkovitost pravosuđa u rješavanju pravnih sporova (140/141). Isto tako, problematičnom je ocijenjena zaštita vlasništva (111/141) te zaštita intelektualnog vlasništva (96/141). Zanimljivo je da se nepovoljno ocjenjuje i orijentacija države u budućnosti (105/141) od čega osiguranje stabilnosti javnim politikama (132/141), reaktivnost javne vlasti na promjene (136/141), prilagodljivost pravnog okvira digitalnim poslovnim modelima (120/141) te dugoročna vizija javne vlasti 137/141).
- o Na temelju uvida u stanje konkurentnosti izabranih zemalja može se zaključiti da, u pravilu, većina zemalja u promatranom razdoblju zadržava svoju konkurentsku poziciju. Iznimku čine Bugarska te Poljska (Rumunjska samo u posljednjoj godini) koje bilježe kontinuirani napredak te su do 2018. ostvarile značajan napredak. Nažalost, Republika Hrvatska je jedina zemlja koja je u institucionalnom smislu zabilježila značajno nazadovanje.
- o Globalni lanci vrijednosti (GVC) prepoznati su i istraženi u literaturi kao jedan od brzo rastućih procesa uzrokovanih globalizacijom, u snažnoj korelaciji sa stranim ulaganjima, tehnološkim i razvojnim mogućnostima te općom pozicijom u međunarodnoj trgovini. Rad u zborniku HDE-a analizira različite koristi i mogućnosti za sudjelovanje između različitih

GVC režima za 23 europske države i 45 industrijskih sektora za razdoblje 1996. – 2018. Rad je identificirao različite trendove sudjelovanja u GVC-u za tri skupine europskih država (države jezgre, države periferije i tranzicijske države) te ih usporedio s Hrvatskom na razini pojedinih gospodarskih sektora i prosjeka svih sektora. Analiza je ukazala kako je Hrvatska znatno manje integrirana u globalne lance trgovine dodane vrijednosti što je u kontekstu razvoja baziranog na razvoju turizma i tržištu nekretnina dodatno doprinijelo gospodarskom zaostajanju ne-jadranskih dijelova zemlje u odnosu na ostale tranzicijske zemlje i Grad Zagreb, a što je u konačnici stvorilo ekonomsku podlogu za ekonomsko i demografsko pražnjenje unutrašnjosti zemlje.

- o Unatoč navedenim upozoravajućim ocjenama, ne može se poreći da je Republika Hrvatska postigla impresivan napredak u izgradnji države od stjecanja neovisnosti 1991. godine. Pritom se podrazumijeva i da je Hrvatska postigla značajan napredak u razvoju liberalne demokracije i tržišnoga gospodarstva, čime je, u manje od tri desetljeća, prema klasifikaciji Svjetske banke, dosegla status zemlje s visokim dohotkom.
- o Duži niz godina EU je u svojim izvješćima navodila tri područja zabrinutosti: (i) pretjeran sustav državnih agencija koje je potrebno racionalizirati, (ii) preklapanje funkcija središnje i lokalne uprave i (iii) nedostatak kapaciteta u lokalnim upravama.
- o **Nakon što su s ulaskom u Eurozonu i Schengen postignuti gotovo svi nacionalni ciljevi oko kojih je postignut konsenzus 90-tih godina (privatizacija, ekonomske integracije, obnova, infrastrukturna ulaganja), potrebno je napraviti i iskomunicirati sa svim dionicima u društvu jasnu viziju poželjnog scenarija daljnjeg razvitka hrvatskog društva u idućem srednjoročnom i dugoročnom razdoblju.**